

2.2 ZANDER NORD, "DEN ELEKTRISKA POJKEN"

Gustaf Zander Valentin Nord föddes den tjugonde juni 1907 i Sjögrå, en liten by utanför Bollnäs⁹. Det finns ingen fader antecknad, men en anteckning om att man antar att Hugo Hjalmar Leonard Nord är fadern. Zander bodde med sin mor Karin Englund och sina syskon Erik, Signe och Sigfrid i Sjögrå, där modern arbetade som hushållerska¹⁰. 1916 giftade sig modern med Lars-Erik Hägg och flyttade med hela familjen till Ludvika. Zanders far giftade sig 1917 med Anna Katarina Enlund och de fick två döttrar tillsammans¹¹.

Två av barnen, Zander och Sigfrid, återvände till Bollnäs. Sigfrid inflyttad den tjugosjunde december 1918 och Zander den femtonde mars 1919¹². Varför familjen splittrades har jag inte fått någon förklaring till. Zander måste redan i slutet av 1918 ha varit tillbaka, eftersom han p.g.a sina upplevelser placerades i fosterhem¹³ och därefter undersöktes på Serafimer lasarettet den tjugonde april 1919¹⁴.

I alla intervjuer, utom den med brodern Sigfrid, säger man att modern var en trevlig, vidlyftig kvinna och väldigt förtjust i karlar. Modern var duktig och arbetssam. Hon hade det lika fint i ladugården som inomhus¹⁵. I sjukjournalen har läkaren skrivit, att landsfiskal Blombergsson sagt, att modern rymt från barnets fader p.g.a äktenskapliga oegentligheter.

Fadern var en slarver. Om de här personerna verkligen kände Zanders föräldrar är oklart. Dessa omdömen har kanske tillkommit genom det som hände senare.

Zander kom till sina morföräldrar Hans och Kristina Nilsson, sina mostrar Linnea och Elin och morbrodern Karl, till gården "Jonases" i Snten¹⁶.

I bilaga 1 kan man se byn Snatbo utanför Vallsta. Snten och Snatbo är samma by.

Gunhild Johansson tror redan 1917, men enligt sjukjournalen vistades han i morföräldrarnas hem julen 1918. Den fjärde januari 1919 kom två ynglingar från granngården, för att tala med morbrodern Karl om en penningstöld. Zander var vittne till händelsen och när diskussionen urartade till slagsmål blev han så förskräckt att han rusade ut till ett lider och gömde sig¹⁷.

Senare på kvällen, klockan åtta, när Zander skulle gå och lägga sig i sängen, som han delade med gårdens 40-årige dräng, hördes knackningar och bultningar i sängen och i väggen. Dessa pågick till klockan tolv¹⁸. Knackningarna fortsatte varje kväll och Zander tillsammans med drängen kastades ur sängen och hamnade mitt på golvet. Drängen bytte rum och Zander fick ligga ensam. Varje natt i flera veckor upplevde han samma sak¹⁹.

Anna Malmberg berättade att hon, Bror Jonsson och Zander var lekkamrater. Zander var en snäll och klipsk pojke. När de en dag skulle gå och plocka "tuvblåbär", så berättade Zander för dem att bären hette odon.

På byn började det talas om konstigheterna hos "Jonases". Annas farfar, som var missionsförbundare, gick dit en kväll för att lyssna och kom hem och berättade att det måste vara något "skrömt"²⁰.

Birkes egen berättelse i sammandrag²¹.

Samtidigt nås prästen Birke i Arbrå av budet, att han måste bege sig till Utomskogen, för att det "skrömtade" där och försöka "läsa ut" otyget. Birke slängde bort brevet och glömde bort händelsen.

Några veckor senare var Birke i Bogården och predikade. Efteråt drack han kaffe hos skollärare Brunzell och brevet kom på tal. Brunzell var allvarlig och sade att något konstigt hände i Snten. De båda herrarna beslutade sig för att besöka gården.

De blev vänligt mottagna, men Birke kunde se att de var generade över uppmärksamheten. Mormodern berättade, att det var efter slagsmålet som konstigheterna började.

En dag skulle hon tvätta och Zander satte sig på en tvättbunke. Helt plötsligt hade tvättbunken farit iväg med Zander några meter. Mormodern ställde tillbaka bunken, men proceduren upprepade sig. En lekkamrat som var med, föreslog att tvättbunken skulle placeras i en skottkärra, så att Zander skulle kunna "åka bil". Barnen placerade tvättbunken i skottkärran och Zander satte sig på bunken. Skottkärran flyttade sig en meter i taget med mormor och lekkamrat som publik. Lekkamraten kan vara Bror Jonsson eller Anna Malmberg. Båda nämner olika händelser om skottkärran i intervjuerna.

När mormodern hade avslutat sin berättelse tog Brunzell pojken i knät och började förhöra honom på multiplikationstabellen.

Det började bullra i väggarna. Plötsligt lyftes stolen ett par decimeter och där svävade Brunzell med pojken i luften. Bullret tilltog och Birke gick runt i huset, men kunde inte finna någon förklaring. Nu var det dags för Zander att gå till sängs. Pojken berättade för Birke och Brunzell att han aldrig fick ligga kvar i sängen. När Zander hade lagt sig satte sig Birke hos honom för att läsa aftonbön. Plötsligt for Birke upp från sängkanten för pojken låg vid den andra väggen mot en symaskin. Zander reste sig upp och förklarade att han aldrig slog sig, trots att han for ur sängen flera gånger varje kväll. Så småningom åkte herrarna hem. Båda mycket förbryllade.

Dagen därpå träffade Birke landsfiskal Adolf Blombergsson²² och provinsialläkaren Erik Daniel Sjöström²³. Birke berättade vad han varit med om och fick den känslan av att de båda trodde han var galen. Birke bad att de skulle fara till Snaten och besöka pojken, men båda tyckte att pojken skulle komma till Arbrå istället. Blombergsson skulle ordna skjutsfrågan genom fjärdingsmannen i Bogården.

Fjärdingsmannens namn har jag inte kunnat få fram, varken via Tingsrätten eller Landsarkivet. Han bodde på gården "Petters" och kallades för "Lång-Pettern", eftersom han nästan var två meter lång²⁴.

Birke skulle erbjuda Zander sängplats i komministergården och landsfiskalen och läkaren skulle komma dit för att beskåda fenomenen.

När fjärdingsmannen kom med Zander var han uppbragt. En storväxt hälsing beskriver Birke honom som. Fjärdingsmannen sade till Birke att han aldrig ville skjutsa Zander något mera. Han hade flera gånger under färden till Arbrå flugit ur släden och ner i diket.

I morföräldrarnas hus fanns inget elektriskt ljus. När läkaren och landsfiskalen hade kommit, tände Birke ett stearinljus och placerade Zander i sin skrivstol mitt på golvet i rummet. Efter en kort stund åkte stolen baklänges ett stycke. Efter flera upprepningar ställde sig alla tre herrarna bakom stolen och tog stadigt i den. Alla tre for undan som om de vore luft. Då hängde läkaren sig över ena karmen och Zander. Läkaren åkte med och trots att han var en tung person blev det inga repor i trägolvet. Birke försökte senare flytta stolen med hjälp av fötterna och då uppkom repor direkt.

Efter en stund avtog stolsåkningen och en glödlampa började lysa, som om det fanns ström på bara en fas. Alla tre gick till strömbrytaren, för att man trodde att det inte var riktigt släckt. Birke vred om strömbrytaren och då lystes rummet upp. Därefter vred han av, men efter en kort stund lyste glödlampan igen. Provinsialläkaren Sjöström berättade, att han skulle gå hem och ringa till Sydney Alrutz i Uppsala.

När det blev läggdags var Zander orolig för att han inte skulle få ligga kvar i sängen. Birke svarade att de inte hade hört några knackningar. De läste aftonbönen tillsammans och när Zander legat i sängen i fem minuter med Birke på sängkanten, så befann sig Birke sittande på golvet och pojken liggande vid den motsatta väggen i det stora rummet. Detta upprepades tre gånger och därefter somnade pojken.

Dagen efter vid frukostbordet åkte Zanders stol hela tiden baklänges från bordet. Birke sköt då stolen mot soffan, som stod intill väggen och flyttade bordet efter. Plötsligt åkte bordet och Birke iväg med en fart att mjölken i tillbringaren skvimpade ut och det blev en stor fläck på duken.

Sydney Alrutz kom med eftermiddagståget från Uppsala. De samlades i Birkes arbetsrum, eftersom Alrutz ville göra sina experiment. Till Alrutz förvåning upprepades stolsåkningen igen.

Han plockade fram en vågkam samt en tunn skiva av trä, cirka en meter lång och en brevvåg. Brevvågen ställde han 60 centimeter från vågkammen. Skivan lades på vågkammen och på brevvågen så att 75 centimeter vilade på brevvågen och hävarmen på andra sidan vågkammen blev det endast 25 centimeter. Naturligtvis gjorde brevvågen utslag, 50 gram²⁵. Alrutz bad Zander lägga sin hand lätt på den korta hävarmen. Brevvågen gjorde utslag på 40 gram. Alrutz bad nu pojken att han skulle tänka att den andra hävarmen skulle sänka sig och med sin andra hand i luften sakta göra en rörelse mot bortre ändan av skivan, utan att röra den. På brevvågen kunde herrarna utläsa 60 gram. Trots Zanders mottryck på den korta hävarmen sjönk alltså den långa hävarmen djupare än när den låg fri. Tyngdlagen var upphävd!

Därefter provade Alrutz sk. bordsdans. Man satte fram ett mindre bord och placerade stolar omkring. De satte sig och lade händerna på bordet.

Bordsdansen började direkt. Deltagarna fick sparka undan stolarna och for runt med bordet tills ett bordsben gick av och bordet dunsade ned på golvet.

Alrutz berättade, att han läst om liknande fenomen, över vilken en gloria syntes i mörkret. Man satte sig ned med pojken i mörkret, men ingen kunde upptäcka något ljussken.

Alrutz ville nu se pojken i hans rätta miljö hos morföräldrarna. Ett par slädar skaffades och man bar iväg. Birke behövde under den här turen inte göra något besök i diket, trots att Zander åkte med honom.

När de kom fram frös Birke om fötterna och satte sig vid sidan av vedspisen, för att värma sig. Zander stod framför spisen och värmdes ryggen. Ett brak hördes och hela järnspisen lyftes, så Birke blev översållad med murbruk.

Det började bullra i väggarna. Först knackade det och till slut lät det som när man stjälpas ett vedlass.

Alrutz gjorde inga flera experiment, men han fick se hur Zander kastades ur sängen.

När man frågade Alrutz vad Zanders upplevelser kunde bero på gav han undvikande svar, men när Birke pressade honom, sade han att det kunde vara genom skrämsel frigjord magnetism.

I nästan alla intervjuer sägs det, att Zander blivit utsatt för hypnos. Något belägg för detta har jag inte kunnat hitta i mitt material.

Alrutz gjorde mängder av arbetsanteckningar, som donerades efter hans död 1925 till Uppsala universitetsbibliotek. Tyvärr har jag inte haft möjlighet att vänta på dessa.

I sin bok Hypnos och Suggestion skriver Alrutz:

"Vi böra därför väl akta oss för att förkasta sådant, som ehuru väl kanske lika väl undersökt och fastställt som de flesta andra av oss godtagna företeelser, dock ej av oss kan förstås. Däremot böra vi naturligtvis fordra ett betydligt större mått av bevisning för oförklarliga och svårbegripliga fenomen än för sådant, som lätteligen låter sig förena med vår föregående erfarenhet och inränga i våra vetenskapliga system, innan vi kunna antaga dem såsom verkliga²⁶."

Zander följde Birke tillbaka till komministergården. Makarna Karl och Karin Söderman, som ägde lanthandeln i Bogården tillfrågades om de kunde ställa upp som fosterföräldrar och förmyndare²⁷.

På grund av alla oroligheter så kunde inte skollärare Brunzell låta Zander gå i skolan. På lördagarna hade man slöjd och där fick Zander vara med, tills att hyvelbänken for runt i lokalen. I vanliga fall behövdes två fullvuxna män för att flytta hyvelbänken²⁸. Bullrandet i väggarna fortsatte även hos lanthandlaren. De intervjuade Johan och Edla Söderman var bror och syster till Karl och Karin. Alltså var bröderna gifta med en varsin syster. Karin dog i tuberkulos 1922, endast 26 år gammal. Karl dog 1959.

Karl tyckte om att fotografera och han har tagit ett kort av Zander när han sitter i en gungstol i Södermans vardagsrum²⁹.

I bilaga 2 ser man kortet med texten " Gossen med den mystiska kraften Zander Nord 11 år Bogården Arbrå." Vem som skrivit texten är oklart, men det var fadern som sålde korten för att tjäna pengar.

Edla berättar, att systemen många gånger tyckte det var obehagligt det som hände runt pojken. Liksom i morföräldrarnas hus kastades han även nu ur sängen. Likaså hade han svårt att kunna sitta kvar på stolarna. Lamporna tändes oförklarligt ute i butiken och kunderna fick se hur järnspetten dansade runt.

En kväll fick Zander följa med Karl på bio till IOGT-lokalen i Nordsjö. Mannen som visade filmen blev irriterad, eftersom lyset tändes stundvis helt oförklarligt genom hela filmen. Zander bad Karl att få gå på bio igen och vid nästa biobesök upprepades proceduren³⁰. Birke och alla intervjuade hävdade att det aldrig gick sönder något, tex. porslin, eller att någon gjorde sig illa när Zanders konstigheter utspelades.

Birke och Blombergsson hade vädjat till ortstidningarna att inte skriva något om de märkliga tilldragelserna. En storstadstidning fick nys om saken och då hakade ortspressen på.

Nu dök Zanders far upp, Leonard Nord, och tog med sig sonen till Bollnäs. Där visade han upp Zander för pengar och sålde kort.

Birke gjorde en framställning till barnavårdsnämnden i Bollnäs, vars ordförande pastor Viktor Carlsson raskt fick Zander skild från fadern.

Man beslutade att skicka landsfiskal Blombergsson med Zander till Serafimer lasarettet i Uppsala.

Där ställde man diagnosen hystera³¹. Zander svarade klart och redigt på läkarens frågor, men han gled av stolen hela tiden. Läkaren skrev i journalen att pojken inte gled av stolen av fri vilja och att han verkade plågad av detta. Zander kände när fenomenen skulle komma. Han brukade säga : "Nu kommer det igen³²!"

Under tiden Zander var i Uppsala hade barnavårdsnämnden försökt hitta ett fosterhem till honom. Lars Olsson hämtade Zander på lasarettet och skjutsade honom till en änkeman, där han fick bo medan barnavårdsnämnden sökte ett fosterhem. Lars Olsson säger, att Zander var en snäll och trevlig pojke och att han aldrig ville tala om sina upplevelser, vilket flera av de andra intervjuade instämmer i.

Zander kom på besök till Södermans och där hälsade lekkamraterna Anna och Bror på honom. Bror berättar, att Zander var sig olik, tvär och blev lätt aggressiv³³.

I de flesta intervjuer säger man att Zander hade behandlats med elchocker och att efter lasarettbesöket hände inga flera konstigheter. Jag har inte kunnat tagit reda på något om behandlingsformen.

Zander blev fosterbarn och lilldräng hos Åkerlunds i Söräng utanför Bollnäs. Det verkade inte som han trivdes så bra, eftersom de var så hårda och stränga³⁴. Anna Malmberg berättar, att hon träffade Zander en gång när han var arton år och hälsade på sina morföräldrar.

Sista vintern Ernst Birke var i Arbrå skulle han vara med som talare vid församlingsveckan i Bollnäs i januari 1924. Seden var att bönderna i tur och ordning skjutsade prästerna under församlingsveckan. En kväll när Birke kom ut från gudstjänsten fick han Zander som kusk. Zander berättade, att han var lissdräng i den gård, som var i tur att skjutsa. Under samtalet frågade Birke om Zander mådde bra. Zander svarade att han blev nervös ibland, men det blev andra också³⁵.

Säkert fortsatte Zander att arbeta som dräng, men han gick inte ut på sjön förrän 1939 och åren däremellan har jag inte lyckats fått fram några uppgifter om.

Intervjun med brodern Sigfrid ger nästan inga upplysningar. Han vet inte varför familjen splittrades, varför Zander inte fick bo hos sina morföräldrar eller varför han inte fick stanna hos Södermans. Överhuvudtaget verkar det som om bröderna har haft lite kontakt med varandra. Sigfrid berättar, att Zander aldrig sade något om fenomenen. Zander berättade att han fått erbjudande från personer att åka till USA och leta guld, eftersom de trodde att han skulle känna var guldets fanns.

1939 mönstrade Zander på en båt Flora i Sundsvall. Rederiet hette Transmarin. Karl Söderman fick vykort till och från³⁶.

I slutet av 1947 anmäldes Zander som saknad när han befann sig på fartyget Bertil av Malmö i Polen. En man hittades drunknad i en flod och han identifierades som Zander Nord. Han begravdes i Szczecin trettioförsta januari 1948³⁷. Troligtvis stod Karl Söderman som förmyndare, eftersom han erhöll besked av rederiet³⁸. Zander blev bara drygt fyrtio år gammal.

3. DISKUSSION

För mig är denna historia inte avslutad. Genom tidsbristen har jag inte kunnat tränga tillräckligt djupt.

Har dessa fantastiska fenomen verkligen hänt?

Alla människor som säger sig ha sett dessa konstigheter vill naturligtvis bli trodda. Som jag nämnt tidigare så var ju Arbrås dignitärer vittnen till Zanders fenomen, prästen, landsfiskalen och provinsialläkaren och dessutom andra trovärda personer.

Jag har skrivit till en svensk psykolog, som innehar en professur i parapsykologi i Utrecht i Nederländerna, men inte erhållit något svar ännu. Dessutom väntar jag med spänning på Alrutz arbetsanteckningar.

Naturligtvis får sådana här berättelser sägnens form dvs. en stiliserad prägel.

De intervjuade personerna har under samtalens gång ständigt kommit tillbaka till anmärkningen: "Ja, inte trodde jag någon skulle komma så många år efteråt och fråga mig om detta."

Hör man en historia tillräckligt många gånger och man själv har gemensamma upplevelser med den, är det nog lätt att plocka detaljer från historien och så småningom är dessa detaljer också självupplevda.

Personligen tror jag på Zanders fenomen, eftersom liknande fenomen har förekommit och att så många människor har sett dem.

Den elvaårige Zander Nords sociala livssituation kan inte ha varit lätt. Alla dessa flyttningar och möten med främmande människor. Att hela tiden få bygga upp nya relationer och aldrig få en chans att rota sig.

Man får aldrig någon klarhet i varför modern inte kunnat ta hand om sin son.

När fenomenen hade börjat fick inte Zander stanna kvar hos morföräldrarna. Alla känslor och frågor som fanns hos pojken.

Var det någon som brydde sig tillräckligt om honom för att svara och förklara för pojken?

Hur Zander behandlades på Serafimer lasarettet har jag inte heller kunnat få fram. Gav man honom elchocker?

Modern måste ha fått information om vad som hade hänt. Varför tillät hon att Zander gång på gång placerades ut i fosterhem? Vad kände Zander? Det är frågor som jag nog aldrig kan hitta svaren till. Intervjun med brodern, Sigfrid Nord, svarar inte heller på frågorna. Kanske Sigfrid känslomässigt har svårt att utlämna sina föräldrar.

Denna lokalhistoriska uppsats har i alla fall fått mig intresserad av parapsykologiska fenomen.

4. SAMMANFATTNING

Antingen godkänner man parapsykologi som en vetenskap eller också säger man att allt är humbug.

Händelserna som utspelas kring den elvaårige Zander Nord 1919 är otroliga. Syftet med att välja Zander som ämne i min lokalhistoriska uppsats, var i från början att försöka få en inblick i vilken människan Zander var.

Eftersom materialet inte räckte till för detta fick jag koncentrera mig främst på Ernst Birkes anteckningar och de intervjuade personernas berättelser.

Min uppsats lämnar många frågor, som mitt material inte har kunnat svara på.

Fick Zander besvär senare i livet p.g.a sina upplevelser 1919?

Hur långt har man kommit inom den parapsykologiska forskningen?

Fall som Zanders, hur vanliga är de?

Ger man någon behandling?